INKLYUZIV TA’LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA DAVLAT SIYOSATI “O‘ZBEKISTON — 2030” STRATEGIYASINING USTUVOR YO‘NALISHLARI

Nazarova Dilnoza Eraliyevna

O‘zbekiston Milliy Pedagogika universiteti tarix kafedrasi dotsenti,

tarix fanlari falsafa doktori (PhD)

Mamaraimov Adham Abduhakim o'g'li

O‘zbekiston Milliy Pedagogika universiteti

Logopediya yo‘nalishi 1-bosqich magistranti

Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20329811

Annotatsiya: Mazkur maqolada maxsus ehtiyojli bolalar huquqlarini ta’minlashda davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi doirasida tahlil qilinadi. Maqolada inklyuziv ta’limni rivojlantirish, ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish, tibbiy-reabilitatsiya xizmatlarini kengaytirish hamda huquqiy kafolatlarni mustahkamlash masalalari ko‘rib chiqiladi. Davlat dasturlari va institutsional mexanizmlar orqali maxsus ehtiyojli bolalarning jamiyatga integratsiyasini ta’minlash omillari ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: maxsus ehtiyojli bolalar, bolalar huquqlari, davlat siyosati, “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi, inklyuziv ta’lim, ijtimoiy himoya.

STATE POLICY IN THE DEVELOPMENT OF AN INCLUSIVE EDUCATION SYSTEM: PRIORITY DIRECTIONS OF THE “UZBEKISTAN — 2030” STRATEGY

Abstract:

This article analyzes the main directions of state policy aimed at developing the inclusive education system within the framework of the “Uzbekistan — 2030” Strategy. The study examines issues related to improving inclusive education, strengthening the social protection system, expanding medical and rehabilitation services, and reinforcing legal guarantees for children with special educational needs. The article also highlights the factors contributing to their successful integration into society through state programs and institutional mechanisms.

Keywords: Inclusive education, children with special educational needs, state policy, “Uzbekistan — 2030” Strategy, social protection, children’s rights.

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА В РАЗВИТИИ СИСТЕМЫ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СТРАТЕГИИ «УЗБЕКИСТАН — 2030»

Аннотация:

В данной статье анализируются основные направления государственной политики по развитию системы инклюзивного образования в рамках стратегии «Узбекистан — 2030». Рассматриваются вопросы совершенствования инклюзивного образования, укрепления системы социальной защиты, расширения медицинско-реабилитационных услуг, а также усиления правовых гарантий для детей с особыми образовательными потребностями. Раскрываются факторы обеспечения их полноценной интеграции в общество посредством государственных программ и институциональных механизмов.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети с особыми образовательными потребностями, государственная политика, стратегия «Узбекистан — 2030», социальная защита, права детей.

Kirish: Bugungi kunda ta’lim tizimini modernizatsiya qilish va barcha bolalar uchun teng ta’lim imkoniyatlarini yaratish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, maxsus ehtiyojli bolalarni jamiyatga integratsiya qilish va ularning sifatli ta’lim olish huquqini ta’minlash zamonaviy demokratik jamiyatning muhim mezonlaridan biridir. Shu sababli inklyuziv ta’lim konsepsiyasi xalqaro miqyosda ham dolzarb masalaga aylangan.

Inklyuziv ta’limning asosiy maqsadi — har bir bolaning individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda ularni umumiy ta’lim muhitiga jalb qilishdan iborat. Bu yondashuv nafaqat ta’lim olish imkoniyatini kengaytiradi, balki bolalarning ijtimoiy moslashuvi, kommunikativ rivojlanishi va psixologik holatiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda ta’lim sohasida amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar doirasida inklyuziv ta’lim tizimini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi doirasida maxsus ehtiyojli bolalarni qo‘llab-quvvatlash, ta’lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash va malakali pedagog kadrlarni tayyorlash muhim vazifalar sifatida belgilangan.

Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, unda inklyuziv ta’limni rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi hamda mavjud muammolarni bartaraf etishning samarali mexanizmlari ko‘rib chiqiladi.O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda amalga oshirilayotgan islohotlar, “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi doirasida ijtimoiy himoya tizimini modernizatsiya qilish, inkluziv ta’limni rivojlantirish va nogironligi bo‘lgan bolalar uchun qulay muhit yaratishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Ushbu strategiya tizimli yondashuv asosida davlat, jamiyat va institutlar o‘rtasidagi o‘zaro hamkorlikni kuchaytirishni nazarda tutadi. Natijada maxsus ehtiyojli bolalarning huquqiy maqomini mustahkamlash va ularning ijtimoiy integratsiyasini ta’minlash imkoniyatlari kengaymoqda. Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, u davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlarini tahlil qilish orqali mavjud muammolarni aniqlash va ularni hal etishning ilmiy asoslangan yo‘llarini taklif etishga qaratilgan. Maqola maxsus ehtiyojli bolalar huquqlarini ta’minlashda xalqaro standartlar va milliy tajribaning o‘zaro uyg‘unligini baholash imkonini beradi.

Asosiy qism: Inklyuziv ta’lim zamonaviy pedagogikaning muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, barcha bolalarni yagona ta’lim tizimiga jalb etishni nazarda tutadi. Ushbu yondashuvga ko‘ra, bolaning jismoniy, aqliy yoki psixologik holati uning sifatli ta’lim olish huquqini cheklamasligi lozim. Shu sababli maxsus ehtiyojli bolalar uchun moslashtirilgan ta’lim muhiti yaratish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Ilmiy tadqiqotlarga ko‘ra, inklyuziv ta’lim maxsus ehtiyojli bolalarning nafaqat akademik rivojlanishiga, balki ularning ijtimoiylashuviga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Oddiy tengdoshlari bilan birgalikda ta’lim olgan bolalarda kommunikativ ko‘nikmalar, mustaqillik va o‘ziga bo‘lgan ishonch darajasi yuqori shakllanadi. Shu bilan birga, sog‘lom bolalarda ham bag‘rikenglik, hamkorlik va insonparvarlik kabi ijtimoiy qadriyatlar rivojlanadi.

Inklyuziv ta’lim tizimini samarali tashkil etishda pedagoglarning roli muhim ahamiyatga ega. Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlovchi o‘qituvchilar zamonaviy pedagogik texnologiyalar, korrektsion metodlar va individual yondashuv ko‘nikmalariga ega bo‘lishlari zarur. Shu sababli pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.“O‘zbekiston — 2030” strategiyasida inson kapitalini rivojlantirish asosiy maqsadlardan biri sifatida belgilangan. Strategiya doirasida ta’lim tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish, inklyuziv ta’limni kengaytirish va barcha bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan. Ayniqsa, maxsus ehtiyojli bolalarni umumiy o‘rta ta’lim tizimiga bosqichma-bosqich integratsiya qilish muhim vazifa sifatida ko‘rsatib o‘tilgan.

Strategiyada ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish ham muhim o‘rin egallaydi. Maxsus ehtiyojli bolalarning oilalarini moddiy va psixologik qo‘llab-quvvatlash, reabilitatsiya xizmatlarini kengaytirish hamda “to‘siqsiz muhit” yaratish orqali ularning jamiyatdagi faolligini oshirish maqsad qilingan.

.

Davlat siyosati nuqtai nazaridan qaralganda, maxsus ehtiyojli bolalar, jumladan alaliyali bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratish ijtimoiy adolat tamoyillariga asoslanadi. Zamonaviy ta’lim tizimida inklyuzivlikni ta’minlash orqali bu bolalarning jamiyatga to‘liq integratsiyasi maqsad qilinadi. Statistik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, erta aniqlash va tizimli korreksion ishlar olib borilganda alaliyali bolalarning nutq rivojlanishida sezilarli ijobiy natijalarga erishish mumkin. Biroq ushbu jarayonda qator muammolar ham mavjud. Malakali mutaxassislar yetishmasligi, ota-onalarning yetarli darajada xabardor emasligi va ayrim hollarda ijtimoiy stigmaning mavjudligi bu bolalarning rivojlanishiga to‘sqinlik qilishi mumkin[1]. Shu sababli nafaqat ta’lim tizimini takomillashtirish, balki jamiyatda ijobiy munosabatni shakllantirish ham muhim vazifa hisoblanadi.

“O‘zbekiston — 2030” strategiyasi mamlakatning uzoq muddatli taraqqiyot yo‘nalishlarini belgilovchi siyosiy-huquqiy hujjat hisoblanadi. U PF-158-son Farmon asosida qabul qilingan bo‘lib, Yangi O‘zbekistonni barpo etish jarayonini yangi bosqichga olib chiqishni maqsad qiladi. Mazkur strategiya 2023-yil 30-aprelda referendum orqali qabul qilingan yangi Konstitutsiya bilan bog‘liq bo‘lib, mamlakatda konstitutsiyaviy asoslarning mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Strategiyaning zarurati shundan iboratki, yangilangan konstitutsiyaviy-huquqiy sharoitlarda mamlakat taraqqiyotining asosiy yo‘nalishlarini takomillashtirish va keng ko‘lamli islohotlarni izchil davom ettirish talab etiladi. Shu sababli “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi xalqning erkin va farovon hayotga bo‘lgan intilishini ro‘yobga chiqarishga qaratilgan kompleks dasturdir. Mazkur strategiyada bir qator ustuvor maqsadlar belgilangan. Avvalo barqaror iqtisodiy o‘sish orqali daromadi o‘rtachadan yuqori bo‘lgan davlatlar qatoriga kirish ko‘zda tutiladi. Bu esa ishlab chiqarishning rivojlanishi, investitsiyalarni jalb etish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish bilan bog‘liq. Ikkinchidan, ta’lim, tibbiyot va ijtimoiy himoya tizimlarini xalqaro standartlarga moslashtirish orqali inson kapitalini rivojlantirish maqsad qilingan. Uchinchidan, ekologik muhitni yaxshilash orqali aholining yashash sifati oshiriladi. To‘rtinchidan, adolatli va zamonaviy davlat boshqaruvi tizimini shakllantirish orqali qonun ustuvorligi ta’minlanadi[2]. Mamlakat suvereniteti va xavfsizligini mustahkamlash strategiyaning yo‘nalishlaridan biridir. Strategiyani amalga oshirish mexanizmlari ham aniq belgilangan. Barcha davlat organlari faoliyatida ushbu strategiyani bajarish ustuvor vazifa sifatida belgilanib, rahbarlarga shaxsiy mas’uliyat yuklatiladi. Respublika komissiyasi tomonidan strategiyaning ijrosi monitoring qilinadi, aholi fikrlari asosida takomillashtiriladi va muntazam ravishda Prezidentga hisobot beriladi.

Zamonaviy ijtimoiy siyosat nazariyalariga ko‘ra, davlatning eng muhim funksiyalaridan biri bu aholining ijtimoiy jihatdan himoyaga muhtoj qatlamlarini qo‘llab-quvvatlashdir. Ayniqsa maxsus ehtiyojli bolalar masalasi inson kapitalini rivojlantirish, ijtimoiy adolatni ta’minlash va inklyuziv jamiyat qurish jarayonida ustuvor yo‘nalish hisoblanadi. “O‘zbekiston — 2030” strategiyasida belgilangan maqsadlar ushbu yo‘nalishda kompleks va tizimli siyosat yuritilayotganini ko‘rsatadi. 15-maqsad doirasida bolalar o‘rtasida irsiy kasalliklarning oldini olish va davolash samaradorligini oshirish masalasi ilgari surilgan. Bu yondashuv sog‘liqni saqlash tizimida profilaktik choralarni kuchaytirish zaruratidan kelib chiqadi. Irsiy kasalliklarni ikki barobarga qisqartirish va chaqaloqlar o‘rtasida selektiv skrining tekshiruvlarini kamida 50 foizga oshirish orqali kasalliklarni erta aniqlash va oldini olish imkoniyati kengayadi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, erta diagnostika nafaqat bolalarning sog‘lig‘ini yaxshilaydi, balki davlat uchun uzoq muddatli iqtisodiy yukni ham kamaytiradi. Biroq bu yo‘nalishda tibbiy texnologiyalar yetishmovchiligi va hududlar o‘rtasidagi tafovut muammosi mavjud.

21-maqsad tibbiyot sohasida raqamli texnologiyalarni keng joriy etishga qaratilgan. Tibbiyot muassasalarini to‘liq raqamlashtirish orqali bemorlar haqidagi ma’lumotlarni tezkor qayta ishlash, individual davolash rejasini tuzish va monitoring tizimini yaxshilash mumkin. Ayniqsa maxsus ehtiyojli

[1] Горчакова Алла Михайловна, & Чаладзе Елена Автандиловна (2017). Формирование языкового механизма у детей с экспрессивной (моторной) алалией через коммуникативные ситуации. Специальное образование, (3), 59-66.
[2] 11.09.2023 yildagi PF-158-son “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni

bolalar uchun elektron ma'lumotlar bazasi ularning sog'lig'i va rivojlanishini uzluksiz nazorat qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, raqamlashtirish jarayonida texnik infratuzilma, mutaxassislar tayyorlash va ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash dolzarb muammo bo'lib qolmoqda. 22-maqsadda professional ijtimoiy xizmatlar tizimini tubdan takomillashtirish nazarda tutilgan. "Inson" ijtimoiy xizmatlar markazlarining barcha hududlarda tashkil etilishi xizmatlarni aholiga yaqinlashtiradi va muhtoj qatlamlarni to'liq qamrab olishga xizmat qiladi. Bu yondashuv ijtimoiy xizmatlarni markazlashtirishdan ko'ra, ularni joylarda rivojlantirish orqali samaradorlikni oshirishga asoslanadi. Natijada maxsus ehtiyojli bolalar va ularning oilalari zarur yordamni tez va tizimli ravishda olishi mumkin. Shu bilan birga, bu tizimni samarali ishlashi uchun malakali kadrlar va yetarli moliyaviy resurslar zarur.

23-maqsad nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlashning yangi tizimini yaratishga qaratilgan. Bu yo'nalishda protez-ortopediya vositalari bilan to'liq ta'minlash, bandlik darajasini oshirish va reabilitatsiya xizmatlarini kengaytirish muhim ahamiyatga ega. Maxsus ehtiyojli bolalar uchun bu choralar ularning jamiyatga moslashuvi va mustaqil hayot kechirishiga zamin yaratadi. "To'siqsiz muhit"ni shakllantirish esa infratuzilma va ijtimoiy ong darajasini o'zgartirishni talab qiladi. Biroq jamiyatdagi stereotiplar va ish beruvchilarning yetarli darajada tayyor emasligi bu jarayonni sekinlashtirishi mumkin. 24-maqsad bolalarni ijtimoiy himoya qilish tizimini takomillashtirishga qaratilgan. Bolalarga nisbatan zo'ravonlikka murosasizlik madaniyatini shakllantirish jamiyatda ijtimoiy ongni o'zgartirishni talab etadi. Ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalar uchun noinstitutsional parvarish shakllarini joriy etish esa ularning oilaviy muhitda tarbiyalanishiga imkon yaratadi. Bu model xalqaro tajribada samarali deb tan olingan bo'lib, bolalarning psixologik rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, bu tizimda nazorat va sifat monitoringi mexanizmlarini kuchaytirish zarur.

Xulosa: Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, maxsus ehtiyojli bolalar huquqlarini ta'minlash zamonaviy davlat siyosatining ajralmas va strategik ahamiyatga ega yo'nalishlaridan biridir. "O'zbekiston — 2030" strategiyasi doirasida belgilangan ustuvor vazifalar ushbu sohada tizimli, kompleks va uzoq muddatli yondashuv shakllanayotganini namoyon etadi. Inklyuziv ta'limni rivojlantirish, sog'liqni saqlash tizimini modernizatsiya qilish, ijtimoiy xizmatlarni kengaytirish hamda huquqiy kafolatlarni mustahkamlash orqali maxsus ehtiyojli bolalarning jamiyat hayotida faol ishtirok etishi uchun zarur institutsional sharoitlar yaratilmoqda. Alaliyali bolalar misolida ko'rib chiqilganda, muammo faqat tibbiy yoki pedagogik xarakterga ega emas, balki ijtimoiy integratsiya, psixologik moslashuv va kommunikativ rivojlanish bilan chambarchas bog'liq ekanligi aniqlanadi. Shu bois samarali natijaga erishish uchun interdisiplinar yondashuv, ya'ni ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy himoya tizimlarining o'zaro hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Ilmiy tadqiqotlar asosida aytish mumkinki, erta diagnostika, tizimli korreksion ishlar va oilaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining mavjudligi bolalarning rivojlanish ko'rsatkichlarini sezilarli darajada yaxshilaydi. Shu bilan birga, mavjud muammolarni inkor etib bo'lmaydi. Jumladan, hududlar o'rtasidagi infratuzilmaviy tafovutlar, malakali mutaxassislar yetishmasligi, ijtimoiy stereotiplar hamda axborot yetishmovchiligi ushbu siyosatning samaradorligini cheklovchi omillar sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu esa davlat siyosatini amalga oshirishda nafaqat normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, balki amaliy mexanizmlarni kuchaytirishni ham talab etadi. Umuman olganda, "O'zbekiston — 2030" strategiyasi maxsus ehtiyojli bolalar huquqlarini ta'minlashda xalqaro standartlarga mos keluvchi, insonparvarlik va inklyuzivlik tamoyillariga asoslangan modelni shakllantirishga xizmat qilmoqda. Mazkur yo'nalishda olib borilayotgan islohotlar nafaqat ijtimoiy adolatni ta'minlash, balki jamiyatning barqaror va uyg'un rivojlanishiga ham mustahkam zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Мадина Раимкулова (2021). МОТОРНАЯ И СЕНСОРНАЯ АЛАЛИЯ. Scientific progress, 2 (2), 394-401.
2. Бобылова М.Ю., Капустина А.А., Браудо Т.А., Абрамов М.О., Клепиков Н.И., & Панфилова Е.В. (2017). Моторная и сенсорная алалия: сложности диагностики. Русский журнал детской неврологии, (4), 32-42.

3. Клевцова Светлана Вячеславовна (2023). ВАРИАНТЫ АЛАЛИИ И ИХ МЕСТО В ОБЩЕЙ СИСТЕМЕ ВИДОВ ПАТОЛОГИИ РЕЧИ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА. Специальное образование, (2 (70)), 35-51.
4. Горчакова Алла Михайловна, & Чаладзе Елена Автандиловна (2017). Формирование языкового механизма у детей с экспрессивной (моторной) алалией через коммуникативные ситуации. Специальное образование, (3), 59-66.
5. 11.09.2023 yildagi PF-158-son “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni